

İSKİTLERİN BATIYA GÖÇLERİ Migrations of the Scythians to the West

İslamidin NURDİNOV

Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Öğrencisi

inurdinov@gmail.com

ORCID ID: 0009-0003-2935-3694

Çalışmanın Türü: Araştırma

ÖZ

İskitlerin batıya doğru göçleri İskit tarihinin önemli bir dönemidir. İskit göçleri birçok bilim adamı tarafından yazılı ve arkeolojik kaynaklar kullanılarak anlatılmaya çalışılmasına rağmen tartışmalar devam etmektedir. İskitlerin, Kafkaslara, Karadeniz'in kuzeyine, Doğu Anadolu Bölgesine ve Yakın Doğu coğrafyasına nereden, ne zaman geldiği gibi sorular hala kesin cevabını bulabilmiş değildir. İskitler geldikleri coğrafyalarda oldukça etkili rol oynayarak siyasi ve sosyal birçok değişiklere sebep olmuştur. Çalışmamızda bugüne kadar yapılmış olan araştırmalar ve yayınlar ışığında İskitlerin Orta Asya'dan Kafkasya'ya, Doğu Anadolu'ya ve yakın Doğu'ya olan göç süreci anlatılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kimmerler, İskitler, Orta Asya, Yakın Doğu, Göç, Konar-Göçer

ABSTRACT

The westward migration of the Scythians is an important period in Scythian history. Although many scientists have tried to explain the Scythian migrations using written and archaeological sources, this issue remains controversial until now. The questions of where and when the Scythians came to the Caucasus, the Black Sea, Eastern Anatolia and the Near East have still not been answered definitively. Scythians played an influential role in the political life of the geography they came from and caused many changes. In the article, an effort was made to explain the migration process of the Scythians from Central Asia to the Caucasus, Eastern Anatolia and the Middle East in the light of the studies carried out in this field to date.

Keywords: Scythians, Cimmerians, Central Asia, Near East, Migration, Konar Göçer

Giriş

İskitlerin antik dünya tarihinde özel bir yeri vardır. Herodotos gibi antik çağ yazarlarına göre, doğudaki tüm konar-göçer kavimler İskit olarak adlandırılıyordu. İskitlerin tarih sahnesine çıkışı esas olarak MÖ I. bin yılın başlarına kadar uzanmaktadır. Eski Çağda Asur, Pers, Grek, Çin ve Hint kaynaklarında İskitler hakkında bilgiler bulunmaktadır. Asur kaynaklarında Aşguzai, Grek kaynaklarında Skythai, Pers kaynaklarında Saka ve Çin kaynaklarında Sai tabiri bu hareketli konar-göçerler için kullanılmıştır (Durmuş, 1993: 9). Eski Çağ tarih sahnesine baktığımızda İskitlerin hemen hemen Avrasya kıtasındaki göç süreçlerinde de merkezi konumda olduğu görülmektedir. İskit göçlerinin büyük bir kısmı Asya içlerinden yapılmıştır. Asya'nın bu iç kısmı Proto-Türklerin ana vatanı olarak bilinmektedir. Burası, doğuda Kadirgan Dağları, batıda Ural Dağları ile Hazar Denizi, kuzeyde Sibirya, güneyde ise Çin, Tibet ve İran ülkelerine kadar uzanan oldukça geniş bir sahadır (Arsal, 1930; 3. Durmuş, 1993; 21.). MÖ I. bin yılda İskitler batıya doğru göç etmeye başlamışlardır. Batıya doğru hareket eden İskitler, genel görüşe göre Karadeniz'in kuzeydoğusunda yaşayan Kimmer topluluklarıyla çatışarak onları güneye göç etmek zorunda bırakmışlardır. Onları takip eden İskitler güneye doğru hareket ederek Kafkasya, Doğu Anadolu ve Yakın Doğu tarihinde birçok değişimlere neden olup derin izler bırakmışlardır (Çoçiyev, 2016: 69-72). Ancak burada İskitlerin batıya göç etmesine neden olan tarihi süreç nasıldı sorusu ortaya çıkmaktadır.

İskitlerin Karadeniz'in Kuzey-Doğu Bölgesine Göçü

Bu kültürlerden Aral Gölü'nün güneyindeki Srubna-Andronovo karışımından oluşan Tazabagyab kültürünü¹ (MÖ 14-10 yüzyıllar) batıya göç eden Proto-İskitlerle ilişkilendirmek mümkün olabilir. Burada Tazabagyab kültürü ile Proto-İskitleri nasıl ilişkilendirebiliriz sorusu karşımıza çıkar. Antik yazar Herodotos'un eserinde İskitlerin Massagetlerin baskısıyla batıya göç etmeleri hakkında vermiş olduğu bilgiler ile Tazabagyab kültürünün Karasuk ve Begazi-Dandıbay kültürünün baskısı altında kalarak batıya doğru göç etmesi ile ilişkilendirebiliriz. Tazabagyab kültürünün yayılma alanı olarak güney Aral bölgesini gösterebiliriz.

¹ Tazabagyab Kültürü günümüz Özbekistan topraklarında bulunan Tunç Çağı'na (MÖ XV-XI yüzyıllar) ait arkeolojik bir kültürdür. Kelteminar kültüründen sonra Andronovo ve Srubna kültürlerinin göçü sonucu oluşmuştur. Detaylı bilgi için: Tolstov S.P. 1939; 174-176, İtina M.A. 1967: 62-79.

Herodotos'un "tarihi" anlatımına göre, "İskitler Doğu Avrupa'ya gelmeden önce Massagetler tarafından Araxes Nehri'nin karşısından sürülmüşlerdi."

"Göçebe Skythler Asya'daydılar; Massagetlerle yaptıkları bir savaştan yenik çıktılar, Araxes ırmağını geçtiler, Kimmerlerin yanına göç ettiler. (Skythlerin oturdukları yerler eskiden Kimmerlerinmiş, öyle derler)." (Herodotos, IV: 11).

Ancak Herodotos'un eserinde adı geçen Araxes Nehri neresi idi? Bu sorunun cevabı hala tartışma konusu olmaktadır. İskitler ile Tazabagyab kültürünü ilişkilendirmek için ilk önce Herodotos'ta bahsedilen Araxes Nehri'nin neresi olduğunu tanımlamak çok önemlidir. Bu konu tartışmalı olduğu için birçok bilim adamı Araxes Nehri'nin karşılığı olarak beş nehri ileri sürmüşlerdir. Bunlar; Don, İdil (Volga), Amuderya (Ceyhun), Sirderya (Seyhun) ve Kafkasya'daki Aras Nehridir. Çoğu zaman, araştırmacılar Herodotos'un eserindeki Araxes'in birkaç farklı nehir olarak anlaşılması gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Çünkü eski zamanlarda birçok büyük nehre Araxes deniyordu (Kuklina, 1985: 114). Ancak Herodotos'taki Araxes Nehri'nin şimdi ki Amuderya olduğu görüşü bilim dünyasında üstünlük kazanmaktadır (Pyankov, 1964: 118; Kuklina, 1985: 204). Pyankov ve Kuklina kendi çalışmalarında Araxes'in Amuderya olduğunu birçok delil göstererek ayrıntılı bir şekilde anlatmıştır. Bundan Herodotos'un anlattığı İskitlerin Massagetler tarafından Aral gölünün güneyinden sürüldüğünü söyleyebiliriz.

Aral bölgesinden Proto-İskit kavimleri MÖ 10. yüzyılda Herodotos'ta bahsedilen Massagetlerin baskısı ile batıya sürülmüştür (Udodova, 2017: 178-183). Bu dönemde güney Aral bölgesinde Tazabagyab arkeolojik kültürünün olduğunu biliyoruz. Tazabagyab kültürü MÖ 10. yüzyılda Srubna-Andronovo ve Karasuk kültürlerinin tesiri ile güney Aral bölgesinden sürülmüştür (Nikolayeva, 2013: 56-57). Herodotos'a göre İskitler ve diğer kabileler doğudan batıya ve kuzeyden güneye ardışık bir şekilde yer değiştirmiştir. Bu durumun MÖ 10. yüzyılda gerçekleştiğini arkeolojik belgelerde doğrulamaktadır. MÖ 10. yüzyılda Tazabagyab kültürü sahasında Kuzey Tagisken anıtları karşımıza çıkmaktadır. Kuzey Tagisken anıtları Artamonov'un görüşüne göre, Orta Kazakistan'ın Begazı-Dandıbay kültürüyle ilişkili görülmektedir (Artamonov, 1973: 18). Proto-İskitlerin batıya göç etmesiyle güney Aral'daki Tazabagyab kültürünün hayatı son bulmuştur. Demek ki, Orta Kazakistan'daki Begazı-Dandıbay kültürüne ait buluntuların MÖ 10. asırda Aral gölünün güneyinde görülmeye başlaması, oradaki Tazabagyab kültürünün son bulunduğunu göstermektedir.

İskitlerin Batıya Göçleri

Massagetler tarafından sürülen İskitler ilk olarak Urallara gelmişlerdir. Bunu Urallardaki Çerkaskul kültürünün buluntuları arasında Tazabagyab seramiklerinin bulunması kanıtlayabilir (Gudina, Zhadobnova, Nikolayeva, 2017: 498-506). Çerkaskul kültürünün ortaya çıkması büyük olasılıkla Proto-İskitlerin Aral civarından Urallara olan göçünü açıklayan Tazabagyab kültürünün gelişile bağlantılıdır (Udodova, 2018: 83-91). Sonrasında İskitler Orta İdil bölgesinde Ananın kültürünün mezarlık alanlarında ortaya çıkmaktadır. İdil'deki İskit varlığı hakkında Herodotos da bilgi vermiştir.

“Bu halkın (Iyrkailer) kuzeydoğusunda başka Skythler vardır, bunlar krali Skythlerden ayrıldıktan sonra gelip bu ülkede yerleşmişlerdir”² (Herodotos, IV: 22).

İskitlerin Doğu Avrupa'da varlık göstermesi MÖ 7. yüzyıldan önceki dönemlere rastlamaktadır (Grakov, 1977: 108). Çünkü MÖ 774 yılına ait Gökçe Göl yazıtında İskitler hakkında ilk kez bahsedilmiştir (Çilingiroğlu, 1994: 72-73). Burada İskitlerin Doğu Anadolu'da ilk kez MÖ 8. yüzyılda varlık gösterdiğini söylerken bu varlığın en az bir asırlık bir geçmişinin olacağı da göz ardı edilmemelidir.

İskitlerin Asya'dan Doğu Avrupa topraklarına olan göçlerinin bahsettiğimiz dönem dışında farklı dönemlerde de gerçekleştiğini savunan bilim adamları vardır. M. İ. Artamonov'a göre İskitlerin batıya olan göçleri MÖ I. bin yıllarında değil, MÖ 2 bin yılın sonlarında olmuştur. Karadeniz'in doğusundaki Kimmerlerle İskitlerin yer değiştirmesini Tunç devrinde Srubna kültürünün yerini Katakomb kültürüne bırakmasıyla ilişkilendirilebilir (Artamonov, 1973: 13). A. İ. Terenojkin ise İskitlerin Doğu Avrupa topraklarına MÖ 7. yüzyılda geldiklerini ve buradaki Kimmerler'in yerini değiştirdiğini söylemektedir (Terenojkin, 1976: 19).

İskitlerin Kimmer topraklarına gelmesi ve onlarla olan çatışmaları Herodotos'ta şöyle anlatılmaktadır:

“Skythler geldikleri zaman Kimmerler büyük bir istila karşısında oldukları düşüncesiyle toplanıp görüştüler. Düşünceler bölündü, iki taraf da dediğinden şaşmadı, ama krallardan yana olanların düşüncesi daha bir yürekliydi. Halkın eğilimi kendiliklerinden çıkıp gitmekti, böylesini uygun buluyordu; bu çapulcu alayını beklemek büyük bir tehlikeye atılmaktı; krallar ise yurtlarını bu istilacılara karşı sonuna kadar savunmak istiyorlardı. Ne halk krallarının dediğine olur

² Orta İdil bölgesine denk geliyor

diyordu, ne de krallar halkın dediğine. Halk, savaşmadan yurtlarını düşmana bırakıp çekilmeyi düşünüyordu; ama krallar halkla beraber kaçıp gitmektense, yurtlarında kalıp ölmeye karar verdiler; şimdiye kadar yurtlarının sefasını sürmüşlerdi ve onu bırakırlarsa, başlarına gelmedik bela kalmayacaktı, durum öyle gösteriyordu. Sonunda halk ve kralları ikiye bölündüler ve sayıları birbirine denk olduğundan, birbirleriyle dövüştüler ve Kimmer halkı kardeş eliyle ölenleri Tyras ırmağı kıyılarına gömdü, mezarları hâlâ durur. Geride kalanlar, onları mezarlarına koyduktan sonra yurtlarını bırakıp çıktılar. Skythler geldiğinde kimseler kalmamıştı” (Herodotos, IV: 11).

MÖ 8-7 yüzyıllarda İskitler artık Karadeniz’in kuzey ve doğu tarafından hareket ederek Kuzey Kafkaslara kadar yayılmışlardır. İskitler Karadeniz’in kuzey ve doğu bölgelerine geldikleri zaman hemen Kimmerler ile çatışmamışlardır. İskitler bu coğrafyada ilk zamanlar Kimmerlerle beraber komşu olarak yaşamışlardır. V. B. Vinogradov’a göre Herodotos’ta bahsedilen Kimmerler ve İskitler arasındaki çatışma, birbirlerine yakın bölgelere yerleştikten uzun bir süre sonra meydana gelmiştir (Pogrebova-Rayevskiy, 1992: 172). İskitler, Karadeniz’in doğusunda yer alan Kimmerler ile çatışarak onları güneye sürmüşlerdir. Herodotos’ta bahsedilen Kimmerlerin güneye sürülmesi hakkında A. A. İessen yerel halk arasındaki egemenliğin birinciden ikinciye geçişinin bir yansıması olarak yorumlamıştır (Pogrebova-Rayevskiy, 1992: 172). Onların ardından yaklaşık bir asır sonra İskitler Doğu Anadolu ve Yakın Doğuda kendilerini göstermişlerdir.

İskitlerin Yakın Doğu’ya Göçü

Bahsedildiği gibi İskitlerin Karadeniz’in kuzey ve doğu bölgelerine gelmesi ile orada bulunan Kimmerler güneye göç etmek zorunda kalmışlardır. Bunun nedeni de bilim dünyasında genel görüş olarak kabul edilen Kimmer-İskit çatışmasıdır. Bu detaylı bir şekilde Herodotos’ta anlatıldığını önceki bölümde bahsetmiştik. Ancak burada bu göçlerin nedeni sadece savaşarmıydı sorusu orataya çıkmaktadır. Tabi bu süreçte savaşların da payı vardır. Ama bundan başka nedenler olduğu da düşünülmektedir. MÖ I. bin yılın başlarında başta doğudan İskitler olmak üzere konar-göçer toplulukların Karadeniz’in kuzey bölgelerine gelmesiyle toplumlar arası çatışmalar ortaya çıkmıştır. Orta Asya’dan gelen topluluklar esasen konar-göçer boylardı. Onlar hayvancılık ile hayatlarını sürdürüyorlardı. Karadeniz’in kuzey bölgelerine gelen konar-göçerler nedeniyle otlaklar azalmış ve hayvancılık ile hayat geçiren toplumların toprak için savaşmasına zemin hazırlamıştır. V. B. Vinogradov’un dediği gibi, İskitlerin Karadeniz’in kuzey bölgelerine gelmesiyle uzun süre birbirlerine komşu olarak yaşayan

İskitlerin Batıya Göçleri

Kimmerler ile kendi aralarında otlaklar için savaşa girmiş olmalıdırlar. Bu savaşın sonucunda Kimmerler yerlerini terk ederek göç etmek zorunda kalmıştır. Genelleme yapacak olursak Karadeniz'in kuzey bölgelerinden Kimmer-İskit topluluklarının güneye göç etmesi insan ve hayvan sayısının artması ve ekonomik sorunlar ile doğru orantılıdır. Çünkü Kimmerler'i yerinden ederek güneye süren İskitler bir asır dolmadan Yakındoğu'ya inmişlerdir. Neden İskitler Kimmerler'in topraklarında hayatlarını devam ettirmeden onların ardından güneye göç ettiler? Çünkü artan hayvan sayısı onları da, Kimmerler'i de ardından yeni otlak arazi aramak zorunda bırakmıştır. Ama burada Kimmer ve İskitlerin göç ettiği Yakındoğu toprakları Eski Çağda hayvancılığa elverişli miydi, sorusu ortaya çıkmaktadır? Kafkaslar'ın belirli bir kısmı ile Anadolu'nun doğu ve kuzeydoğu bölgeleri bozkır hayatı için uygun coğrafyaydı (Durmuş, 2008: 199-214). Bunu o zaman ki yazıtlardaki bilgiler de ispatlamaktadır. Kral İşpuini ve Minua dönemlerine ait Meherkapı yazıtında Urartu tanrılarının listesi ve onlara ne kadar kurban kesilmesi gerektiğini gösteren hayvan sayıları da yer almıştır (Payne, 2006; 42-46, Çilingiroğlu, 1994: 44-45). Yazıtta:

1. Haldi (17 sığır,34 koyun), 2. Teişeba (6 sığır,12 koyun), 3. Şivini (4 sığır,8 koyun), 4. Hutuini (2 sığır,4 koyun), 5. Turani (1 sığır 2 koyun), 6. Ua (2 sığır,4 koyun) gibi bilgiler yer almaktadır (Piotrovskiy, 1959: 221).

Bu kurbanların her gün kesildiğini dikkate alırsak o zaman Urartu ve çevresinde hayvancılığın önemli yere sahip olduğunu söyleyebiliriz. Bundan başka Yukarı Anzaf Kalesinin kuzey kapısında yangın sonucu telef olduğu anlaşılan 81 büyükbaş, 452 küçükbaş, 1 köpek ve 1 tavşan iskeleti tespit edilmiştir (Belli, 1998: 25). Bu kadar çok sayıdaki hayvanın orda bulunması Eski Çağda İskitlerin geldikleri Doğu Anadolu coğrafyasının hayvancılık için verimli topraklar olduğunu göstermektedir. Verdiğimiz örneklerde anlatılmak istenen durum İskitlerin göçleri sırasında Yakın Doğu coğrafyasının hayvancılığa elverişli olduğunu ispatlamaktır.

Bizim ileri sürdüğümüz görüşe benzeyen görüşü, F. Baz da söylemektedir. F. Baz'a göre: *"Bir zamanlar Çin'e kadar uzanan geniş bozkır arazisi üzerine yayılan İskitlerin tamamı için Kimmer ülkesi yeterli gelmemiş olsa gerektir."* Diğer bir varsayıma göre, Kimmer yurduna yerleşen bir kesim İskit halkı da ganimet elde edebilmek amacıyla Anadolu'ya yönelmiş olabilirler (Baz, 2016: 47-59).

İskitlerin Kuzeyden Yakındoğu topraklarına hangi yollar ile geldiği birçok tartışmaya neden olmuştur. Herodotos'un verdiği bilgiye dayanan

genel görüşe göre, İskitler Yakınoğuya Kafkaslar'ın doğusundan Dağıstan'daki Derbent geçidi üzerinden Hazar Denizi kıyısı boyunca ulaşmışlardır (Dönmez, 2002: 34, Özgül, Ceylan, 2017: 24-62). İskitler, Transkafkasya ve Yakın Doğuya yalnızca Derbent Geçidi boyunca ilerlememiştir. Kuzey Kafkasya'ya geldiklerinde onlar muhtemelen, en az üç gruba ayrıldılar. Onların biri Meoto-Kolhid yolu boyunca, diğeri Daryal yolu boyunca, üçüncüsü Hazar kıyısı boyunca gitmiştir (Tehov, 1980: 7). E. İ. Krupnov ise İskitlerin dört yön ile yakınoğuya geçtiklerini söylemektedir. Onlar: Meoto-Kolhid, Mamison, Daryal ve Derbent geçitleridir. Bunlardan Derbent geçidi İskitler için ana geçit niteliğinde olmuştur (Krupnov, 1954: 194).

Hazar Denizi kıyısından geçen İskitler, günümüzdeki Azerbaycan topraklarına yerleşerek yerel toplulukları kendilerine katmış ve Yakınoğu'nun başka taraflarına yönelmeye başlamışlardır (Diakonov, 1956: 531). İskitler yerel topluluklarla temasa geçerek, Kür (Kura) ile Aras arasında, Urmiye Gölü'nün kuzeyinde ve Transkafkasya'da net bir şekilde yerleştirilmemiş bir bölgeyi hakimiyetleri altına almışlardır. İskitlerin bu hakimiyeti hakkında Urartu yazıtları da bilgi vermiştir. Urartu tarihinde I. Argiştî döneminde, Van Kalesi'nin güneybatı ucunda yer alan ve Horhor yıllığı olarak bilinen yazıtta ilk kez İskit adına rastlanmaktadır.

“...Etiuni Ülkesi'ne karşı sefere çıktım, Eriahi Ülkesi'ni ve Katarza Ülkesi'ni ele geçirdim ve İşqigulu Ülkesi'ne kadar ilerledim....” (Payne, 2006: 172)

Bahsedildiği gibi İskit krallığı İşqigulu olarak adlandırılmaktadır. İskitlerin burda birçok Yakınoğu devletleri ile temasa girdiği görülmektedir. Onlardan biri Doğu Anadolu'da büyük bir güç olan Urartu Devletidir. Yukarıda bahsettiğimiz gibi Urartu-İskit ilişkisi Kral I. Argiştî döneminde başlamıştır. Daha sonra İskitlerin geldikleri coğrafyada daha etkili hareket etmeye başlamasıyla Urartu kralları İskitlerle savaşmak yerine anlaşmalar yapmıştır. Kimmerler'i takip ederek Doğu Anadolu'ya, Urartu ülkesine ulaşan İskitler'le Urartu kralı 2. Rusa (MÖ. 685-645) akıllıca bir politika izleyerek, bir anlaşma yapmıştır (Tarhan, 1984; 113, Durmuş, 1993: 65). 2. Rusanın yürüttüğü barışçıl politika İskitlere Anadolu'nun kapılarını açmıştır. Yapılan antlaşmaya rağmen Urartu Kralı 2. Rusa ileride olabilecek İskit saldırıları için önlemler almış ve İskitlerin sınırına yakın yerlerde Adilceviz, Bastam, Çavuştepe, Danalu, Kaleoğlu, Kalesiyah, Kızkalesi ve Senger gibi yerleşmelerde askeri karakollar inşa ettirmiştir (Dönmez, 2002: 34). 2. Rusa'nın tahminlerinin doğru çıktığını sonraki İskitlerin Urartu'ya yaptıkları saldırılardan anlamaktayız. İskit saldırıları sonucunda Urartulara başkentlik yapan Rusahinili (Toprakkale) şehri yıkılmıştır. Bu kaleye yapılan

İskitlerin Batıya Göçleri

saldırı sonucunda kalenin çatısı ve ahşap yapıları yanarak yıkılmış, kerpiç duvarları tuğlaya dönüşmüştür. Burada kazılar sırasında keşfedilen 30 cm'lik bir kül tabakası yangının yoğunluğunun bir göstergesidir (Belli, 1982; 175). İskit istilasının ne kadar şiddetli olduğunu Yukarı ve Aşağı Anzaf Kaleleri, Ayanis, Çavuştepe ve Yoncatepe'de bulunan İskitlere ait ok uçları ve diğer arkeolojik materyallerden biliyoruz. İskitlerle zaman zaman anlaşmalarına rağmen MÖ 6. yüzyılın başlarında gerçekleşen İskit istilaları ve Med baskısının artmasıyla MÖ 585 yılında tarih sahnesinden çekilmişlerdir (Durmuş, 1997; 273-286).

İskit-Asur ilişkilerine gelecek olursak, ilk dönemlerde iki tarafın savaştıran politikaya yürüttüğünü görürüz. MÖ 7. yüzyılda İskitler Kral İşpakay döneminde Asurlar ile savaşmış ve yenilmişlerdir. Kral Bartatua döneminde ise İskit-Asur ilişkileri iyiye gitmiş ve iki taraf arasında ittifak kurulmuştur. Bunun en güzel örneği de Asur Kralı Asarhaddon'un kızı ile İskit kralı Bartatua'nın evlenmesidir (Diakonov, 1956: 531).

MÖ 7. asrın sonlarında Medler ile Asur Devleti'nin arası iyice açılmıştır. Medlere karşı savaşın ilk dönemlerinde İskitler Medlerin yanında onlara yardımda bulunmuşlardır. Sonraki dönemlerde İskitler, güçsüz bir Asur Devletiyle işbirliğini sürdürmektense, Med ve Babil devletleriyle bir ittifak oluşturmayı tercih etmişlerdir (Baz, 2016: 47-59). Yeni müttefikler MÖ 612 yılında Ninova kentini tahrip ederek Asur Devleti'ne son vermişlerdir. Bundan sonra Medler, İskitlere karşı savaştıran politikaya yürütmüşlerdir.

Ancak İskitler aradan uzun bir zaman geçmeden Medlerle olan ittifaklarını kendi çıkarları doğrultusunda sonlandırıp, Babil Devleti ile ortak hareket ederek, Kyaksares önderliğindeki Medleri hezimete uğratmışlardır. Asur Kralı Asurbanipal'in MÖ 633 civarında ölümünden sonra, Asur iç huzursuzluğa kapıldığından, İskitler, Asur tarafından kontrol edilen toprakları, özellikle Suriye ve Filistin'i işgal etmiştir (Diakonov, 1956: 532). Yayılmacı politikalarının bir ürünü olarak MÖ 609 yılında Filistin üzerinden Mısır'a bir sefer gerçekleştirmişlerdir. Ancak, Herodotos'un aktardığına göre, Mısır Kralı Psammetikos, armağanlar sunarak onları seferden vazgeçirmiştir (Baz, 2016: 47-59).

Medler'in bölgenin hâkimi olmalarından sonra, İskitler, MÖ 6. yüzyılın son çeyreğinde Güney Kafkas üzerinden Kuzey Karadeniz bölgesine çekilmeye başlamıştır (Diakonov, 1956: 532). Ancak hemen belirtelim ki, İskitlerin geri dönmeleri top yekün olmamış, bir kısım İskit halkı Doğu Anadolu Bölgesi'nde kalmıştır. Ksenophon'un MÖ 4. yüzyılın hemen başlarında Doğu Anadolu bölgesinden İskitlerin ülkesi olarak

bahsetmesi onların hala adı geçen bölgede güçlerini koruduklarını göstermektedir. Ksenophonda:

“Yunanlılar bu ülkeden çıkınca dört yüz ayak ehinde olan Harpas Los ırmağının kıyısına vardılar. Sonra Skythen'ler ülkesine girip ovada dört konakta yirmi fersenk aşarak köylere vardılar ve üç gün kalarak erzak sağladılar” (Ksenophon, IV: 7, 18.).

İskitlerin bu bölgeleri birden terk etmemelerinin sebebi olarak Doğu Anadolu Bölgesinin yüksek yaylalarında hayvanlarını otlatacak alanlar bulunmasıyla ilgilidir (Durmuş, 1997: 273-286).

MÖ I. binden itibaren İskitlerin batı göçlerinin tarihi önemi üzerinde kısaca duracak olursak, onların göç sırasında yayıldıkları bölgelerde birçok önemli siyasi ve kültürel değişikliklere neden olduklarını söylemek mümkündür. İskitler geldikleri coğrafyalarda yerel halk ile sıkı temas içinde olmuştur. Bir kısmının ise asimile olduğu düşünülmektedir. Onların yerel halkın kültüründe de yenilikler getirdikleri arkeolojik buluntulardan anlaşılmaktadır. Özellikle bu durum Kafkaslar ve Doğu Anadolu bölgeleri için de geçerlidir. İskitlerin göçleriyle Karadeniz'in kuzey bölgeleri ile Eski Yakınoğu coğrafyası arasında bağların oluşmasına yol açmıştır. İskitlerin Yakınoğu halkları ile kaynaşması ve onlarla karşılıklı kültürel etkileşimi söz konusudur. Kültürel etkileşime örnek verecek olursak; at üzerinde yay kullanma tekniğinin ve mahmuzlu ok uçlarının yayılmasını sağlamışlardır³. Böylece Eski Çağ, Yakınoğu coğrafyasına yeni savaş teknikleri getiren İskitler bu alanı daha da ilerlemede büyük bir katkıda bulunmuşlardır. İskitlerin kendileriyle birlikte getirdikleri savaş teknikleri Urartu, Asur gibi devletlerin savaşlarda üstünlük kazanmasına olanak sağlamıştır. Siyasi alanda İskitlerin geldikleri coğrafyada en önemli etkisi döneminin büyük devletleri olan Urartu, Asur gibi güçlerin sarsılmasına ve yıkılmasına neden olmasıdır. Yakın Doğu'nun eski ve büyük devletlerin yıkılması, Med ve Pers gibi yeni büyük güçlerin ortaya çıkmasının yolunu açmıştır (Diakonov, 1956: 533).

Sonuç

İskitlerin batı göçleri konusunu incelerken ilk başvurulması gereken yazılı kaynak Herodotos'un eseridir. Herodotos'ta İskitler doğudan

³ Anadolu'daki mahmuzlu ok uçlarının dağılımı için bak. Günaşdı, Y. - Bingöl, B. 2022: 229-255.

İskitlerin Batıya Göçleri

Massagetler'in baskısı altında Araxes Nehri'ni geçerek batı'ya göç etmişlerdir. Araxes'i geçip, Doğu'ya yönelen İskitleri Aral gölünün Güneyi'ndeki Srubna-Andronovo karışımından oluşan Tazabagyab kültürünü (MÖ 14-10. yüzyıl) Herodotos'un verdiği bilgilerdeki batıya göç eden Proto-İskitler'le ilişkilendirmek mümkün olabilir. Arkeolojik verilere göre Tazabagyab kültürü Doğu'dan Karasuk ve Begazı-Dandıbay kültürünün etkisiyle batıya itilmiştir. İskitler Doğu Avrupa'ya MÖ 10. yüzyılda gelmiştir.

Karadeniz'in doğusuna gelen İskitlerin güneye inmesi sadece Kimmerlerle olan savaşlar ve onları takip etmek suretiyle olmamıştır. Onların güneye inmelerinin esas nedeni ekonomik sorunları gösterebiliriz. Güneye inen İskitler ilk olarak Urartu ve Asur Devletler'i ile temasa geçmişler. MÖ 7. yüzyıl'ın sonlarında Ortadoğudaki tarihi olaylarda etkili yere sahip olan İskitler bu coğrafyadaki varlıklarının en zirve noktasını yaşamışlardır. MÖ 7. yüzyıl'ın sonlarında İskitlerin Ortadoğu'dan, güney ve güneybatı yönlerine sefer yaptıklarını görmekteyiz. MÖ 6. yüzyılda İskitler geldikleri yörelere Kafkasya üzerinden geri dönmüşlerdir.

KAYNAKÇA

- Artamonov, M. I. (1973). *Kimmeriytsi i skifi*. İzdatelstvo Leningradskogo Universiteta.
- Artomonov, M. I. (1973). *Sokrovişşa sakov*. İzdatel'stvo İskusstvo.
- Arsal, S. M. (1930). *Orta Asya, Türk Tarihinin Ana Hatları Eserinin Müsveddeleri*. Ankara.
- Baz, F. (2016). Herodotos'un anlatımına göre, İskitlerin Kimmerleri takip meselesi. *Cedrus, IV*, 47-59.
- Belli, O. (1982). Urartular. *Anadolu Uygarlıkları*, I,
- Belli, O. (1998). *Anzaf kaleleri ve Urartu tanrıları*. Arkeoloji Sanat Yayınları.
- Çilingiroğlu, A. (1994). *Urartu tarihi*. İzmir: Ege Üniversitesi E. F. Yayınları.
- Çoçiyev, G. V. (2016). Kimmeriytsı i skifi v peredney. *Azii. Mejdunarodnyy Nauçnyy Jurnal, İnovatsiyonnaya nauka, №11*, 68-72.
- Dönmez, Ş. (2002). Ön Asya'da İskitler. *Türkler Ansiklopedisi*, 4, 33-44.
- Durmuş, İ. (1993). "Sakalar İskitler mi?", *Kırım*, 3.
- Durmuş, İ. (1997). Anadolu'da Kimmerler ve İskitler. *Bellekten*, 61(231), 273-286. Doi:10.37879
- Durmuş, İ. (1993). *İskitler (Sakalar)*. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Durmuş, İ. (2008). İskit İmparatorluğu'nun Yıkılış Nedenleri. *Gazi Akademik Bakış*, 1/2, 199-214.
- Diakonov, I.M, Kudryavtsev O.V. (1956). Urartu i Zakavkazye. Kimmeriytsı i skifi. *Vsemirnaya istoriya*. T. 1
- Grakov, B.N. (1977). *Rannejeleznıy vek..* MGU.
- Günaşdı, Y. & Bingöl, B. (2022). "Rize Müzesinde Bulunan Bir Grup İskit Tipi Ok Ucu". *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (55). 229 – 255.
- Gudina, L.V., Zhadobnova M.S., Nikolayeva N.A. (2017). Nachal'naya istoriya kimmeriytsev i skifov. *Nauka na blago chelovechestva – 2017: sbornik nauçnih statey bakalavrov i magistrantov po itogam Mejdunarodnoy konferentsii* (Moskva, 17–28 aprelya 2017 g.) MGOU. 498-506.
- HERODOTOS, Tarih, çev. Müntekim Ökmen, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul

İskitlerin Batıya Göçleri

- Itina, M.A. (1959). Novyye stoyanki tazabagyabskoy kul'turı (raboti 1956 g.). *Materiali Khorezmskoy ekspeditsii. Vyp. 1: Polevyie issledovaniya Khorezmskoy ekspeditsii v 1954-1956 gg.* s. 52-69
- Krupnov, E. I. (1954). O pohodah skifov çerez Kavkaz.— *VSSA*.
- Kuklina, I. V. (1985). *Etnogeografiya Skifii po antiçnum istoçnikam*. "Nauka".
- KSENOPHON, Anabasis (Onbinlerin Dönüşü), çev. Tanju Gökçöl, Hürriyet Yayınları, İstanbul.
- Nikolayeva, N. A. (2013). Nekotoryye zameçaniya k gipotezam o proisjozhdenii skifov . *İranskiy mir II-I tys. M.: IV*. 902-101. DOI: 10.18384/2310-676X-2018-4-92-101
- Özgül, O., & Ceylan, N. (2017). Eskiçağda Kafkasya Geçitleri (Daryal ve Derbent). *Akademik Tarih Ve Düşünce Dergisi*, 4(13), 24-62.
- Payne, M. R.(2006). *Urartu Çiviyazılı Belgeler Katalogu*. Arkeoloji Sanat Yayınları.
- Piotrovskiy, B. B. (1959). *Vanskoye tsarstvo (Urartu)*. İzdatelstvo vostochnoy literaturı.
- Pogrebova, M. N, Rayevskiy, D. S. (1992). *Ranniye skifi i drevniy Vostok. K istorii stanovleniya skifskoy kulturi*. GRVL.
- Potemkina, T. M. (1985). *Bronzoviy vek lesostepnogo Pritobolya*. Nauka,
- Pyankov, I. V. (1964). *K voprosu o marşrute Kira II na massagetov*. — VDI, № 3. 115-129.
- Tarhan, T. (1984). Eski Anadolu Tarihinde Kimmerler, *Araştırma Sonuçları Toplantısı I*. Ankara. Başbakanlık Basımevi.
- Tolstov, S. P. (1939). Drevnekhorezmiyskiy pamyatniki v Kara-Kalpakii «*Vestnik drevney istorii (daleye V D I)*», str. 174— 176
- Tehov, B. V.(1980). *Skifi i Tsentralniy Kavkaz v VII-VI vv. do n.e. (po materialam Tliyskogo mogil'nika)*. Nauka.
- Terenojkin, A. I. (1976). *Kimmeriytsı*. Nauka.
- Udodova, A. D. (2017). Tazabag'yabskaya kul'tura v istorii praskifov. *Nauka na blago çelo vechestva – 2017: sbornik nauçnykh statey prepodavateley i aspirantov po itogam Mezhdunarodnoy nauçnoy konferentsii molodykh uçennykh, aspirantov i studentov, 17-18 aprelya 2017 g.* 178-183.
- Udodova, A. D. (2018) O naçalnoy istorii skifov tsarskih. *Vestnik Moskovskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya: Istoriya i*

İslamidın NURDİNOV/Kafdağı, Cilt: 8, Sayı: 2, 2023, 184-196

politicheskiye nauki. № 4. 83-91. DOI: 10.18384/2310-676X-2018-4-83-91